

S.L. Tuxen og kejser Tiberius. En glemt disputats

af Jesper Carlsen

Doktor­disputatser med antikhistoriske problemstillinger er sjældne i Danmark. Fra Edvard Holms *De græske Undersaatters politiske Stilling under de romerske Kejsere indtil Caracalla* (1860) indtil den senest forsvarede, nemlig Tønnes Bekker-Nielsens *The Roads of Ancient Cyprus* (2004), overstiger tallet ikke tyve. De fleste nyere disputatser er publiceret på engelsk, og mange anses for internationale standardværker inden for deres felt.¹ Flere af de ældre dansksprogede disputatser ville ligeledes have vakt international opmærksomhed, hvis de var blevet publiceret på engelsk, tysk eller fransk, og har stadigvæk langt mere end blot historiografisk værdi.² Andre virker derimod fuldstændigt forældede i dag. Det drejer sig blandt andet om en afhandling af Søren Ludvig Tuxen (1850-1919) med titlen *Kejser Tiberius. En kildekritisk Undersøgelse*, som blev forsvaret ved Københavns Universitet 1. juni 1896. De to officielle opponenter var professor i klassisk filologi, dr.phil. Martin Clarentius Gertz (1844-1929), og historiefagets daværende nestor, professor, dr.phil. Kristian Erslev (1852-1930), mens ingen opponerede *ex auditorio*.³ Denne disputats er gået næsten fuldstændig i glemmebogen, selv om dens forfatter spillede en vigtig rolle i det danske

-
1. De øvrige disputatser er P. Nørlund, *Det romerske slavesamfund under afvikling* (1920); A. Afzelius, *Den romerske Nobilitets Omfang* (1935); G. Hermansen, *Studien über den italischen und den römischen Mars* (1940); H. Frisch, *Athenernes Statsforfatning* (1941); R. Thomsen, *The Italic Regions from Augustus to the Lombard Invasion* (1947); K. Hannestad, *De 30 tyranner* (1950); O. Mørkholm, *Antiochus IV of Syria* (1966); J.E. Skydsgaard, *Varro the Scholar* (1968); M.H. Hansen, *Atimistrappen i Athen i klassisk tid* (1973); P. Ørsted, *Roman Imperial Economy and Romanization* (1985); E. Christiansen, *The Roman Coins of Alexandria* (1988); J.C. Meyer, *Pre-Republican Rome* (1983); V. Gabrielsen, *The Athenian Trierarchy* (1991); J. Carlsen, *Vilici and Roman Estate Managers until AD 284* (1995) og S.W. Rasmussen, *Public Portents in Republican Rome* (2003). Afgrænsningen til klassisk filologi og klassisk arkæologi er flydende, men selv hvis disse to fag medtages, bliver antallet ikke trecifret.
 2. Det gælder ikke mindst Nørlund (1920), se J. Carlsen, "Nordische Länder", i *Handwörterbuch der antiken Sklaverei*, Mainz. A. Afzelius sammenfattede hovedresultaterne af sin disputats i artiklerne "Zur Definition der römischen Nobilität in der Zeit Ciceros", *C&M* 1 (1938), 40-94, og "Zur Definition der römischen Nobilität vor der Zeit Ciceros", *C&M* 7 (1945), 150-200.
 3. *Aar­bog for Københavns Universitet, den polytekniske Lærestalt og Kommunitetet, indeholdende Meddelelser for det akademiske Aar 1895-1896*, 208-209. Politiken 2. juni 1896. Tuxen havde ved kongelig resolution af 19. december 1895 fået tilladelse til at forsvare sin disputats, selv om han ved embedseksamen kun havde opnået karakteren *Haud illaudabilis*, fordi han havde udgivet "et særdeles fortjenstfuldt og interessant Arbejde": *ibid.* 52. Om denne artikel om allegorien i græsk litteratur se nedenfor.

undervisningssystem i årtierne omkring 1900, og bogen i sig selv er et godt eksempel på fremherskende tendenser i dansk historieforskning i det kildekritiske gennembrud.

S.L. Tuxen blev cand. mag. i klassisk filologi 1875 og gjorde en fornem karriere i undervisningssektoren lige under universitetet.⁴ Han var 1875-1880 lærer ved sit gamle gymnasium, Borgerdydskolen i København, og virkede som leder af N. Zahles artiumsskole 1880-1888. Han forlod denne stilling til fordel for 'arvefjenden' Femmers kvindeseminarium,⁵ men efter få år blev han i 1891 medbestyrer af Borgerdydskolen og fra 1896 enebestyrer, da Johan Ludvig Heiberg (1854-1928) blev kaldet til et professorat i klassisk filologi ved Københavns Universitet.⁶ I 1906 blev Tuxen udnævnt til titulær professor ved Københavns Universitet og til undervisningsinspektør for "De fuldstændige højere Almenskoler" efter en anden klassisk filolog, nemlig Gertz. Tuxen blev den første "praktiske skolemand, der stod i spidsen for det højere skolevæsen,"⁷ og han fratrådte først sin stilling i 1918 på grund af sygdom. Han døde året efter i en alder af 68 år.

Tuxen omtales i moderne historievidenskab næsten alene for sin støtte til den unge Anna Hude, da hun i april 1881 blev løsladt efter 5 måneders fængsel for skud mod en københavnsk læge, der havde voldtaget hende. Tuxen skrev ikke kun en støtteerklæring, men tilbød også Anna Hude logi, da hun igen skulle begynde at modtage undervisning. Hun blev student i 1882 og senere Danmarks første kvindelige historiker og dr.phil.⁸ I skolehistorisk forskning spiller Tuxen imidlertid en meget større rolle, da han skrev en lang række bøger og artikler om dannelse og gymnasieundervisningen.

-
4. H. Ræder, "Tuxen, Søren Ludvig"; i P. Engelstoft & S. Dahl (red.), *Dansk biografisk Leksikon* 24, København 1943, 403-404, bygger i høj grad på Tuxens to korte levnedbeskrivelser i Ordenskapitlet forfattet i anledning af at han blev tildelt Ridderkorset i 1895 og modtog Dannebrogskorset i 1918. Jeg er De kongelige Ordners historiograf, Knud J.V. Jespersen, taknemlig for adgangen til disse. Tuxen modtog tillige den norske St. Olofsorden i 1913.
 5. B. Possing, *Viljens styrke*, København 1992, 344.
 6. Om Heiberg og miljøet ved klassisk filologi i København på dette tidspunkt se I. Boserup, "Klassisk filologi efter 1880-1960"; i P.J. Jensen & L. Grane (red.), *Københavns Universitet 1479-1979* 8, København 1992, 348-413.
 7. V. Skovgaard-Petersen, *Dannelse og demokrati. Fra latin- til almenskole. Lov om højere almenskoler 24. april 1903*, København 1976, 291.
 8. J. Chr. Manniche, *Damen der skød på doktoren*, København 1993, 118-119; Possing 1992, 313. Eneste undtagelse er et upubliceret speciale af R. Wichmann, *Romerske kejsere i skandinavisk historisk litteratur* (KU, 2012), 36-60, hvor Tuxens disputats diskuteres sammen med Georg Brandes' Cæsar-biografi.

Blandt andet foreslog Tuxen i 1880'erne at afskaffe latin i gymnasiet, mens græsk og historie skulle være de nye hovedfag, og som myndig undervisningsinspektør havde han ansvaret for implementeringen af gymnasireformen i 1903, om hvilken han udgav flere beretninger.⁹ Da den pædagogiske del af Tuxens virke er forholdsvis godt belyst, vil dette bidrag til antikkens videnskabshistorie i Danmark alene fokusere på hans disputats og øvrige klassiske filologiske afhandlinger, der omhandler græsk litteratur og religion.

Kejser Tiberius. En kildekritisk Undersøgelse

Kilderne til kejser Tiberius og hans 24-årige lange regeringstid mellem 14 og 37 e.Kr. består som bekendt både af arkæologisk materiale og den skriftlige overlevering i form af indskrifter og litterære kilder. Men meget karakteristisk for datidens klassiske filologer og historikere inddrager Tuxen i sin kildekritiske analyse af Tiberius kun de skriftlige beretninger til den omstridte kejser og behandler ikke de øvrige kildegrupper i analysen, selv om de ville have nuanceret dens resultater ganske betydeligt.¹⁰ Bogens erklærede formål er "at give et helt Billede af den virkelige Tiber" (p. I), og man fornemmer således fra den første side det materielle kildesyn, som gennemsyrrer hele værket.

Tuxens disputats er inddelt i tre skarpt adskilte dele. Efter en kort indledning med problemformulering og en kort forskningsoversigt analyseres i første del (pp. 1-99) Tacitus, Sueton, Dio Cassius og Velleius Paterculus med henblik på deres troværdighed. Analysen er meget tekstnær, og der er kun meget sjældent henvisninger til andre forskere. Formålet med denne del er at undersøge de antikke kilders pålidelighed, og ikke overraskende får Tacitus den mest indgående behandling. Tuxen anser naturligvis Tacitus for den bedste og mest udførlige af de fire litterære kilder, men ifølge Tuxen har Tacitus "overmalet det troværdige Billede, han derved kunde have givet os,

9. Her kan nævnes værker som *Om Maal og Midler for den høiere Dannelse* (1884); *Beretning om Gymnasieskolernes Undervisning* (1914); *Indberetning om Gymnasieskolernes Undervisning i 1915-17* (1918). For Tuxens betydende rolle i datidens pædagogiske miljø se Skovgaard-Petersen 1976, *passim*, og for hans opfattelse af græsk og historieundervisningens rolle i gymnasiet H. Haue, *Almendannelse som ledestjerne. En undersøgelse af almindannelsens funktion i dansk gymnasieundervisning 1775-2000*, Odense 2003, 221-224.

10. Se f.eks. B. Levick, *Tiberius, the Politician* 2nd. ed., London 1999, og R. Seager, *Tiberius* 2nd ed., Oxford 2008.

med en falsk Tinktur af tendentiøse Konstruktioner, fremkaldt ved, at han ikke har formaaet og ikke villet frigøre sig fra en forudfattet Forestilling om Tiber” (p. 94).

Det er ingen overraskende konklusion, men i bogens anden del under overskriften ‘Romerrigets Historie fra Aar 14 til 37’ (pp. 100-204) forsøger Tuxen at skrive en ny Tacitus befriet for “den falske Overmaling” (p. 95). Denne fremstilling er i lighed med Tacitus annalistisk disponeret, og Tuxen prøver at skrive så objektivt som muligt med henvisninger til de relevante passager hos Tacitus, Sueton og Dio Cassius, men aldrig til sekundærlitteraturen. Bogens sidste kapitel hedder ‘Tibers Karakter’ (pp. 205-240), og heri forsøger Tuxen som en slags konklusion at tegne et andet og mere nuanceret portræt af den romerske kejser end det, vi finder hos Tacitus. Tuxen mener, at Tiberius’ karriere vidner om manglende ærgerrighed, men samtidig også en høj grad af pligtfølelse, som fik ham til at påtage sig regeringsopgaven trods mistro til egne evner. Til gengæld tog kejseren ingen nye initiativer, og hans regeringstid var præget af “smaaligt og formalistisk Pedanteri” (p. 206). Som person var Tiberius sky og indesluttet med meget få venner, og Tuxens konklusion er “det besynderlige Faktum, at en af Historiens godmodigste Personligheder er bleven forvandlet til dens blodigste Tyran” (p. 239).

Denne doktorafhandling er et glimrende eksempel på det positivistiske eller materielle kildebegreb, som gennemsyrede dansk historieforskning omkring 1900. På bedste Erslevske vis forsøger Tuxen at udkrystallisere senere lag i de overleverede beretninger for dermed at trænge ind til de kilder, der var tættest i tid på Tiberius, og som har været Tacitus’ forlæg.¹¹ Men ikke nok med det. Tuxen forsøger efter sin kildekritiske analyse at rekonstruere en sådan beretning i bogens anden del, som bedst kan karakteriseres som et forsøg på skrive de ‘sande’ *Annales*, som moderne historikere derefter kan anvende som beretning i stedet for de tendentiøse antikke beretninger. Et projekt der i dag forekommer en fuldstændig halsløs gerning.

Tuxen indleverede sin afhandling 5. januar 1896, og godt to måneder efter kunne bedømmelsesudvalget, som udover Erslev og Gertz bestod af professor, dr.phil. Edvard Holm (1833-1915) afgive deres ret forbeholdne udtalelse, som her skal citeres *in extenso*:

11. For dansk historieskriving se for eksempel J. Chr. Manniche, *Den radikale historikertradition. Studier i dansk historieforskningens forudsætninger og normer*, Århus 1981, og J. Nevers, *Kildekritikkens begrebshistorie*, Odense 2005.

Skolebestyrer Tuxen undersøger i sit bredt anlagte Arbejde først Kilderne til Tibers Historie, giver derefter en annalistisk Fremstilling af, hvad der formentlig har staaet i de Kildeberetninger, hvoraf Tacitus har øst, og bygger endelig herpaa en Karakteristisk af Tiber. Forfatteren har næppe fuldt ud fattet Vanskelighederne ved Problemet, og baade mod hans Methode og hans Resultater kan der rettes betydelige Indvendinger. Imidlertid er Arbejdet dog et alvorligt Forsøg paa at trænge til Bunds i Spørgsmaalet, frembyder ogsaa adskilligt nyt, hvad Opfattelsen baade af Kilderne og Tibers Karakter angaar, og vidner om Skarpsindighed og psykologisk Blik. Vi mene derfor at kunne tilraade, at Afhandlingen antages til at forsvares for Doktorgraden.¹²

Dette forslag blev tiltrådt af fakultetet 9. marts, og i et brev af 17. marts til sin bror landbrugsskoleforstander Sofus Tuxen (1848-1924) omtaler Tuxen sit arbejde med afhandlingen gennem 1895 på følgende måde: "Jeg vaagnede om Morgen med Glæde, glædede mig hele Dagen til at tage fat efter Middagsmaden og lagde mig til sengs i Glæde over og med Tanke om det, jeg havde skrevet."¹³ Om selve afhandlingen indrømmede Tuxen selv, at "det er ikke noget egentligt betydeligt Arbejde, men grundigt og godt anlagt og med forholdsvis vigtige Resultater."¹⁴ Tuxen fik angiveligt ideen til disputatsen om Tiberius under en rejse i Italien, og projektet begynder da også at dukke op i hans brevvekslinger i begyndelsen af 1895.¹⁵

I brevet til sin bror antog Tuxen, at forsvaret ville finde sted midt i maj, men som nævnt ovenfor skete det først 1. juni 1896. Desværre blev hverken Erslevs eller Gertz mundtlige oppositioner trykt, men man får et indtryk af deres kritik i referatet i *Politiken* 2. juni 1896 af den velbesøgte forsvarshandling. Erslev mente, at kildesituationen ikke tillader nogen sikker slutning om Tiberius' person, mens det for Gertz var "en let Sag at paavise den ene Fejl efter den anden i Doktorandens Afhandling." Men de roste også begge Tuxens disputats "og fremsatte sluttelig en Lykønskning, der ikke blot var velformet, men ogsaa oprigtig ment."

12. Rigsarkivet, Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet, Dekanatssager 1894-1897, pk. nr. 3502-46, læg nr. 2. Ejvind Slottved og Mette Seidelin takkes mange gange for deres hjælp med at lokalisere bedømmelsesudvalgets udtalelse.

13. Tuxens brevkopibog I, 393. KB: NKS 4961.

14. Tuxens brevkopibog I, 394. KB: NKS 4961.

15. Wichmann 2012, 39-42; Se også Tuxens brevkopibog III, 80 (Brev fra A.B. Drachmann af 15.2 1895).

En anden kilde til forsvarshandlingen og den fremførte kritik er et brev til Tuxen fra vennen A.B. Drachmann (1860-1935), der var professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet 1896-1926. Drachmann havde fulgt Tuxens arbejde med disputatsen tæt,¹⁶ og få dage før forsvaret skrev Drachmann et langt brev, hvori han opregner store og små kritikpunkter, fordi han “har hørt at der tildeels kan ventes en temmelig skarp Opposition, og det er da faldet mig ind at jeg mulig kunde gjøre dig en Tjeneste med at sende Dig alle de Indvendinger – mere eller mindre begrundede – som jeg kan hitte paa imod Bogen.”¹⁷ Det sker over otte tætskrevne sider, og i bogens første del synes Drachmann med god grund, at Velleius Paterculus er for stedmoderligt behandlet, mens den anden del indeholder meget, som er uden betydning for den karakteristik af Tiberius, som er disputatsens egentlige formål, og hvor Tuxen ifølge Drachmann ikke understreger kejserens erfaring og dygtighed nok. I brevets slutning afslører Drachmann, at “et Øieblik havde jeg tænkt paa selv at opponere, men jeg har ikke Tid til at sætte mig ordentlig ind i Materialet, saa det maa jeg opgive. Altsaa Glück auf! Jeg haaber vi maa ses fornøiede ved Philippi.”

Tuxens disputats blev omtalt andre steder end de københavnske dagblade. Teologiprofessoren Henrik Scharling (1836-1920) skrev således en artikel i det illustrerede ugeskrift *Hver 8. Dag* med titlen “Romerske Kejsere”, som i realiteten er en anmeldelse af Tuxens disputats, der sættes ind i den historiografiske tradition.¹⁸ Scharling anerkender Tuxens afhandling som et grundigt og solidt arbejde, men han er alligevel stærkt kritisk over for metoden, fordi man ikke ud fra de faktiske begivenheder opstillet i bogens anden del kan slutte til Tiberius’ karakter, således som det sker i bogens sidste del: “Dr. Tuxens Opfattelse af Tiber er derfor ligesaa subjektiv som Tacitus’ – kun, at medens den sidste søger at tyde Alt til det Værre, søger den første at vende Alt til det Bedre for Tiber” (s. 111). Ifølge Scharling rækker en sådan undersøgelse langt ud over kildekritikken, fordi det drejer sig om “Menneskets inderste Natur og Væsen” (s. 112).

16. Se f.eks. Tuxens brevkopibog III, 80 (15.2 1895) og 173 (29.3. 1896), KB: NKS 4961.

17. Tuxens brevkopibog III, 193, KB: NKS 4961.

18. H. Scharling, “Romerske Kejsere”, *Hver 8. Dag. Illustreret Ugeskrift*, April-Juni 1897, 109-114.

Selv om Tuxens biografi er skrevet på dansk, blev den alligevel bemærket i udlandet i samtiden. Den blev allerede anmeldt på svensk i 1897 i det nystartede klassiske filologiske tidsskrift *Eranos* af Ragnar Törnebladh (1833-1912), som ikke mindst fremhævede disputatsens anden del som særdeles betydningsfuld,¹⁹ og de fleste henvisninger til Tuxens bog finder man faktisk i svensk forskning. Historieprofessoren Georg Wittrock (1876-1957) nævner den således i den sidste note i en artikel fra 1908 i *Svensk Historisk Tidsskrift*, som diskuterer de nyeste værker om Cæsar og Augustus,²⁰ og Tuxens afhandling omtales også positivt i to meget forskellige svenske bøger om Tiberius skrevet af ikke-fagfolk. Den ultrakonservative forfatter Annie Åkerhielm (1869-1956) nævner den i forordet til en roman om Tiberius, hvori hun gør rede for sine inspirationskilder til en omfortolkning af kejserens liv.²¹ Psykiateren Sven Hedenberg (1888-1966) udgav i 1956 en psykiatrisk analyse af Tiberius, og heri fremhæves Tuxen ligeledes i bogens forord som en af de forskere, hvis fremstillinger Hedenberg har fulgt.²² Tredje del af Tuxens afhandling danner således grundlaget for Hedenbergs kapitel om 'Tiberius som personlighet', fordi det "är av hög vetenskaplig klass" (s. 86), og alene i bogens sidste kapitel om kejserens sygdom og død udtrykkes forbehold: "Det är ganska egendomligt att varken Viktor Rydberg eller Tuxen, som varit så positivt inställda till Tiberius, dock icke i någon nämnvärd grad räknat med att Tiberius möjligen varit en sjuk man på sin ålders dagar" (s. 149). Endelig omtalte professor i latin ved Lunds Universitet, Einar Löfstedt (1880-1956), Tuxens 'bekanta arbete Kejsar Tiberius' i artiklen om Tacitus' stil i den posthumt udgivne artikelsamling *Romare*, som blev oversat til engelsk under titlen *Roman Literary Portraits*.²³

19. R. Törnebladh, *Eranos* 2 (1897), Appendix critica 1-3.

20. G. Wittrock, "Cæsar och Augustus. En öfversikt av nutida åsikter", *Historisk Tidsskrift* 28 (1908), 195-224: "Här må erinras om Søren Ludvig Tuxens beaktansvärda kritik af Tacitus' skildring af Tiberius' karaktär och regering." (224 n. 1).

21. A. Åkerhielm, *Tiberius. Denna världens herre*, Stockholm 1929, 2: "det experimentet att giva läsaren den sistnämndes (Jesper Carlsen: Tacitus') fakta utan hans kommentarer – och ävenledes utan egna kommentarer – och resultatet har blivit att denne förkättrade Cæsar fremstår som en av historiens ädlare gestalter."

22. S. Hedenberg, *Kejsar Tiberius. Ett människoöde från antiken i psykiatrisk belysning*, Stockholm 1956, 7: "De antika historikerna har jeg endast kunnet läsa i översättningar och i referat av de forskare vilkas framställningar jag följt: Marsh, Tuxen m.fl."

23. E. Löfstedt, *Romare*, Stockholm 1956, 159. E. Löfstedt, *Roman Literary Portraits*, Oxford 1958, 168: "in his well-known work *Kejsar (sic) Tiberius (The Emperor Tiberius)*".

To længere anmeldelser af Tuxens disputats blev publiceret i tyske filologiske ugeskrifter. *Berliner Philologische Wochenschrift* havde den 17. september 1898 en anmeldelse skrevet af Ludwig Holzapfel (1852-1917), der nok er mest kendt for sin *Römische Chronologie* (1885).²⁴ Holzapfel fremhævede, at Tuxens værk var et af de første, som kombinerede en kritisk analyse af kilderne med en samlet vurdering af Tiberius både som menneske og som regent. Tuxens vurdering er afbalanceret “und so mit der seit einigen Dezennien zur Herrschaft gelangten Auffassung im wesentlichen übereinstimmt” (sp. 1170). Det er sammen med en god analyse af kilderne bogens største fortjeneste, men Holzapfel påpegede også i sin afsluttende vurdering af bogen, at dens største mangel var, at “der Verfasser nicht in der Lage gewesen ist, sich eine vollständige Kenntnis der modernen Litteratur zu verschaffen, und in der Regel auch auf die Anführung der von ihm benutzten Schriften verzichtet” (sp. 1172).

Noget mere kritisk var anmeldelsen af den betydningsfulde tyske historiker Wilhelm Liebenam (1859-1918) i det konkurrerende *Wochenschrift für klassische Philologie* 12. marts 1902.²⁵ Liebenam, hvis hovedværk *Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche* (1900) stadigvæk citeres i moderne forskning, fastslog om disputatsen første del, at “im ganzen wird man anerkennen, dass Tuxen von gesunden kritischen Grundsätzen ausgeht. Die Ergebnisse sind jedoch nicht so neu, wie der Verf. anzunehmen scheint, da er mit der neueren Literatur über diese Kontroversen nicht vertraut ist” (sp. 289). Det følgende afsnit giver en række eksempler på fransk og tysk forskning, som Tuxen burde have inddraget, og Liebenam er ligeledes kritisk over for bogens tredje del, da Tuxen undervurderer Tiberius som statsmand. Anmeldelsens samlede dom er derfor hård: “So bleibt als der wissenschaftliche Ertrag der Arbeit kein wesentlich neues Ergebnis zu verzeichnen” (sp. 291). Dette blev refereret i det indflydelsesrige engelske tidsskrift *Classical Review*, hvor det lakonisk hedder om Tuxens bog, at den “contains nothing new”²⁶, så modtagelsen i den internationale forskning må siges at have været forbeholden.

24. L. Holzapfel, *Berliner Philologische Wochenschrift* 38 (17. september 1898), 1165-1172. Jeg er Chr. Gorm Tortzen taknemlig for henvisning og for kopi af denne anmeldelse.

25. W. Liebenam, *Wochenschrift für klassische Philologie* 19 (1902), 287-291.

26. *Classical Review* 16 (1902), 191.

Det danske sprog var medvirkende til, at Tuxens disputats på længere sigt ikke kom til at indgå i den internationale forskningsdiskussion. Henvisningerne til den er meget få og spredte og hovedsageligt at finde i tysk forskning. Den optræder således ikke i mellemkrigstidens standardværker om Tiberius som f.eks. F.B. Marsh, *The Reign of Tiberius* (Oxford 1931), der indeholder et appendiks om Tacitus' kilder. Til gengæld nævnes Tuxens afhandling i en enkelt note i *Tiberius and the Roman Empire* af C.E. Smith, men i teksten og i bibliografien henvises til "S.C. Tuxen", og der er således sandsynligvis tale om et andenhånds kendskab til værket.²⁷ Tuxens afhandling om Tiberius fik heller ikke den store gennemslagskraft i dansk historieskrivning, og den optræder for eksempel ikke i bibliografierne i de brede værker om Romerrigets historie eller blandt referencerne i den seneste nordiske biografi om Tiberius, som også er blevet oversat til dansk.²⁸ Det kan forekomme lettere ironisk, at Tuxens disputats, der som påpeget af anmelderne ikke inddrog sekundærlitteraturen, ikke kom til at spille nogen større rolle i international forskning, og at værket således i dag er gået helt i glemmebogen.

Den græske litteratur

Tuxens øvrige videnskabelige produktion, der består af tre bøger samt tre artikler, var koncentreret om græsk religion og litteratur. Den første afhandling var en meget lang artikel om allegorien i den græske religion publiceret i *Nordisk Tidsskrift for Filologi* i 1892, og den er på mange punkter typisk for Tuxens værker om græske forhold. Trods den brede titel omhandler artiklen alene allegorien i græsk religion, således som allegorien fremtræder i *Odysseen* og *Iliaden*, fordi "disse Værker staa som den eneste Kilde for en psykologisk-historisk Analyse af den græske Religion" (p. 5). Analysen koncentrerer sig ikke mindst om personifikationer og abstraktioner blandt guderne og er meget tekstnær med mange citater på originalsproget, men uden egentlige henvisninger til sekundærlitteratur. Tuxen havde henvist til artiklen i sin ansøgning om at måtte indlevere sin disputats, og i en skrivelse af 18. november 1895 til dekanen, som i

27. C.E. Smith, *Tiberius and the Roman Empire*, Louisiana 1942, 55-56 n. 45: "He is one of the writers, since the works of Stayr and Freytag appeared, who accepted Tacitus' judgement on this point", nemlig Tiberius' optræden i forbindelse med begivenhederne efter Augustus' død i 14 e.Kr.

28. G. Dahl, *Tiberius. Kejsare mot sin vilje*, Stockholm 2005 (dansk oversættelse i 2006).

øvrigt var Erslev, anfører Gertz, at artiklen indeholder "fine Iagttagelser og Evner til omhyggelig og alsidig Gennemførelse af en videnskabelig Undersøgelse."²⁹

Tuxen skrev efter disputatsen en prisopgave om *Karaktertegning i den græske Tragedie*, som blev belønnet med Videnskabernes Selskabs guldmedalje og derefter udgivet som bog i 1900. Dispositionen er i lighed med disputatsen meget håndfast, grænsende til det rigide. Efter en kort indledning, hvor Aristoteles' poetik diskuteres, gennemgås alle de 32 bevarede tragedier af Aischylos, Sofokles og Euripides med henblik på deres karaktertegning. Tuxen fremhæver flere steder, at han ønsker at forstå den græske tragedie på dens egne præmisser og ikke bedømme den efter de krav, som stilles til moderne dramatik. Tuxen retter undertiden en meget hård kritik mod tyske filologer, ikke mindst Wilamowitz, som, mener Tuxen, har overfortolket tragedierne. Selv mener han, at deres karaktertegning er svag, og konklusionen bliver således, at "oldtidens Grækere i det femte Aarhundrede før Kristus i en ret enestaaende Grad har manglet Evne og Trang til at fastholde, ja til overhovedet at forme en individuel Karakter" (p. 254).

Karaktertegning i den græske Tragedie blev året efter meget grundigt anmeldt i *Nordisk Tidsskrift för Vitenskap, Kunst och Industri* af forfatteren Niels Møller (1859-1941), som havde oversat en lang række af tragedierne til dansk. Niels Møllers konklusion på den 25 siders lange anmeldelse var, at Tuxens dom var alt for hård, og at Tuxen manglede forståelse for tragedierne med sin tørre "linealkarakteristik" (p. 294 og p. 298). Samtidig påpegede Niels Møller, at Tuxen ikke levede op til sine egne metoderiske krav og ikke havde forståelse for de religiøse aspekter af tragedierne og de deraf bundne krav til genren.

I de senere år var det de homeriske digte, som interesserede Tuxen. I festskriftet til Johan Louis Ussing (1820-1905), der havde været professor i klassisk filologi og arkæologi ved Københavns Universitet 1850-1895, skrev han om skæbnetroen hos Homer. Artiklen, som byggede på et foredrag holdt i Filologisk-historisk Samfund næsten 30 år tidligere, blev rost til skyerne af den svenske filolog Sam Wide (1861-1918) i en omtale af festskriftet i *Berliner Philologische Wochenschrift*.³⁰ Det er de episke digte, som står i

29. Rigsarkivet, Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet, Dekanatssager 1894-1897, pk. nr. 3502-45, læg nr. 115.

30. S. Wide, *Berliner Philologische Wochenschrift* 4 (26. januar 1901), 111: "Dieser Aufsatz ist das Beste, was bis jetzt über diesen Gegenstand geschrieben worden ist."

centrum i analysen, og der er som vanligt kun meget få henvisninger til den moderne sekundærlitteratur, som Tuxen dog ikke desto mindre havde et indgående kendskab til. Tuxens brevkopibøger afslører dog, at han allerede i 1884 havde forsøgt at få trykt en lignende artikel med titlen "Gudetro og Skæbnetro hos Homer" i *Tilskueren*, men at den ikke blev antaget, fordi artiklen var for omfangsrig og for fjerntliggende for dette tidsskrift.³¹

I 1901 publicerede Tuxen en lille bog med titlen *Den moderne Homerkritik*, som var et frontalt angreb på de overvejende tyske filologer, som mente, at de homeriske digte ikke var en enhed og derfor ikke en enkelt digters værk. Bogen medførte en heftig polemik med J.L. Heiberg, som ihærdigt forsvarede de tyske filologers standpunkter. I sin store anmeldelse i *Nordisk Tidsskrift for Filologi* beskyldte han Tuxen for ikke at kende den nyeste forskning og karakteriserede ligefrem referatet af Homerforskningen som "et rent Vrægebillede" (p. 52).³² Afslutningsvis hedder det, at "en paa dansk skreven Pjece Polemik mod ledende tysk Philologi er naturligvis et Knips i Lommen" (p. 67). Tuxen forsvarede sig lidenskabeligt mod Heibergs sønderlemmende kritik i en artikel i samme nummer af tidsskriftet.³³ Her beskyldte Tuxen sin tidligere kollega fra Borgerdydskolen for manglende forståelse for andres synspunkter: "At denne Mangel paa Evne til at forstaa andres afvigende Standpunkt ogsaa er kommet til at gaa ud over mig, kan jeg da ikke godt beklage mig over. Prof. Heiberg retter et heftigt Angreb paa min Afhandling, saa heftigt, at han hverken har givet sig Tid til at forstaa, hvad det er, jeg har villet med den, eller ad hvilken Vej, jeg har villet naa dette Maal" (p. 136).

Tuxens sidste bog blev den posthumt udgivne *Græsk Kultur paa Homers Tid* (1921), som med rette i 1964 blev karakteriseret som "noget tørt og nu delvis forældet."³⁴ Den byggede på en række foredrag, som Tuxen havde holdt for lærere i oldtidkundskab, men manuskriptet forelå kun i kladdeform ved hans død og blev færdiggjort af historikeren Th. A. Müller (1865-1950), der var lektor ved Skt. Jørgens Gymnasium. Bogen indledes med en diskussion af *Iliadens* og *Odysséens* værdi som kilde til hverdagslivet og består derefter af 12 kapitler af meget uens længde, der

31. N. Neergard til Tuxen 6. nov. 1884; Tuxens brevkopibog III, 81; KB: NKS 4961.

32. J.L. Heiberg, "Homerforskningens Methode", *Nordisk Tidsskrift for Filologi* 1901-1902, 49-67.

33. S.L. Tuxen, "Professor Heiberg og den moderne Homerkritik. Et Tilsvar", *Nordisk Tidsskrift for Filologi* (1901-1902), 133-155.

34. P. Krarup, *Homer. Blade af den nyere forsknings historie*, København 1964, 259.

behandler forskellige aspekter af samfundet. Den homeriske kvinde må nøjes med godt 4 sider, mens religionen behandles indgående på knap 30 sider. Andre kapitler diskuterer hverdagslivsfænomener som ægteskab, familie, bolig, moral og erhvervsliv, og *Græsk Kultur paa Homers Tid* skriver sig således fint ind i den stærke kulturhistoriske tradition omkring 1900, selv om bogen i dag nok ville blive karakteriseret som et forsøg på en socialhistorisk syntese, fordi begrebet kulturhistorie har ændret karakter.³⁵

Græsk Kultur paa Homers Tid blev anmeldt sammen med to andre bøger om Homer i tidsskriftet *Tilskueren* af filologen Ove Jørgensen (1877-1950), der selv havde publiceret om de homeriske digte i sin ungdom. Ove Jørgensen fremhæver i begyndelsen af sin anmeldelse, at Tuxen tilhører den fløj af forskere, som mener, at de to digte har samme ophavsmand, men at diskussionen om forfatterens identitet er forholdsvis uinteressant i forhold til digtenes indhold. Det er derfor en meget stor fordel, at Tuxen "anerkender ingen anden Kilde til den homeriske Kulturs Forstaaelse end Homer. Selv Udgravningerne afvises med en Styrke, der er lige saa prisværdig, som den er sjælden" (p. 28). Ove Jørgensen kalder flere gange Tuxens kapitler og iagttagelser for "smukke" og præget af "et langt Livs dybe Forelskelse i Stoffet" (p. 33), men kritiserer dog kapitlet om homerisk religion for at være for skematisk.

Sammenfatning

Hvis man skal sammenfatte S.L. Tuxens antikhistoriske og klassisk filologiske forfatterkab, må det for det første konstateres, at det hverken er omfangsrigt eller særligt originalt. Faktisk er det meste forældet, ikke mindst når det gælder de homeriske digte. Den moderne Homerforskning diskuterer stadigvæk digtenes tilblivelse og ikke mindst deres nedskrivning, men ingen argumenterer længere for én digter. Og de færreste historikere ville turde anvende *Iliaden* og *Odyssen* som kilder til samfundsforhold i kretisk-mykensk tid, således som Tuxen gjorde det i sin sidste bog.³⁶ For det andet står de antikke tekster i centrum for analyserne, der til gengæld er karakteriseret ved en

35. Om opfattelsen af kulturhistorie omkring 1900 se bl.a. P.O. Christiansen, *Kulturhistorie som opposition. Træk af forskellige fagtraditioner*, København 2000. For et andet, men norsk eksempel på sådan kulturhistorisk historieskrivning se J. Carlsen, "Den første romerske agrarhistorie på norsk: *Kulturhistoriske skildringer fra den romerske keisertid* (1904) af A. Ræder", *Klassisk Forum* 2002:2, 50-58.

36. Se f.eks. M. Skaftø Jensen, *Homer og hans tilhørere*, 2.udg. København 2000.

forholdsvis håndfast tekstlæsning og et materielt kildebegreb, som især kommer til udtryk i disputatsen om Tiberius. Dette er i høj grad medvirkende til, at Tuxens afhandlinger i dag fremstår som antikverede, selv om deres emner stadigvæk er helt centrale i moderne forskning. Til gengæld har de stor værdi som kilder til fagenes videnskabshistorie.

Oversigt over S.L. Tuxens filologiske og antikhistoriske arbejder

“Allegorien i den græske Religion”, *Nordisk Tidsskrift for Filologi* (1890-1892), 1-82.

Kejser Tiberius. En kildekritisk Undersøgelse. København 1896.

Karaktertegning i den græske Tragedie. København 1900 (anmeldt af N. Møller i *Nordisk Tidsskrift för Vetenskap, Kunst och Industri* 1901, 290-316).

“Skæbnetroen hos Homer”, i *Festskrift til J.L. Ussing*, København 1900, 243-260.

Den moderne Homerkritik. København 1901 (anmeldt af J.L. Heiberg, *Homorforskningens Methode*, *Nordisk Tidsskrift for Filologi* (1901-1902), 49-67).

“Professor Heiberg og den moderne Homerkritik. Et Tilsvar”, *Nordisk Tidsskrift for Filologi* (1901-1902), 133-155.

Græsk Kultur paa Homers Tid. København 1921 (Efter Forfatterens død udgivet af Th. A. Müller) (anmeldt af O. Jørgensen i *Tilskueren* 32.2 (1922), 26-34).